

Çağımızın Çıkmazını Sağaltıma Taşıyacak Bir Söylem Kaynağı Olarak
Ebü'l Hasan Harakanî'nin İnsanî ve Felsefi Dili

MİTAT DURMUŞ^a

“Her kim bu dergâha gelirse ekmeğini verin ve adını/dinini sormayın; zira Ulu Allah'ın dergâhında ruh taşımaya layık olan herkes, elbette Ebü'l - Hasan'ın sofrasında ekme yemeye de layıktır.”¹

Öz

Medeniyet kavramı insana verdiği değerlerle ölçülür. Medeniyeti inşa eden öznenin insan olması böylesi bir ölçütün konulmasını da zorunlu kılar. İçinde yaşadığımız çağın insanî öz açısından kan ve gözyaşı ile tarihe kalacak olması yaşanan çağın bir “medeniyet” olup olmadığını da tartışmaya açacaktır. Doğusuyla, batısıyla tüm dünyanın kan emici bir vampir görünümü çizerek insan denen varlığı acıya, zulme, travmatik parçalanmalara ve sonunda da ölüme yani yok oluşa hazırladığı çağımızın temel sorunu, insan denen varlığı medeniyet kurucu bir özne olarak görmekten uzaklaşması ve insansız bir medeniyet kurulamayacağı bilincinden yoksun kalmasıdır. Makalemizde içinde yaşadığımız çağın çıkmazlarına bir sağaltım aracı / çare olarak düşündüğümüz Türk-İslam âlimlerinin söylemlerine yer verilerek insan temelli yeni medeniyetin nasıl inşa edilebileceğine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, İnsan tasavvurları, Ebü'l-Hasan Harakanî, Türk-İslam düşüncesi

^a Doç. Dr., Kafkas Üniv. FEF TDE Böl.
[mithat.durmus@gmail.com]

¹ Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebü'l-Hasan-i Harakânî, (Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri) Nûru'l-'Ulûm ve Münâcât'î (Çeviri-Açıklama-Metin)*, Şehit Ebu'l-Hasan Harakânî Derneği Yay., Ankara, 2004, s.21, ayrıca bk.: *Ebü'l-Hasan Harakânî (R.A.)*, Harakânî Vakfı Yayınları, Kars (tarihsiz), s.10

**As a source of discourse that will help us to deal with the destiny of our
day, Ebül Hasan Harakani's Human and Philosophical Language****Abstract**

The concept of civilization is measured by human values. It is also imperative that such a measure be put in place as a human being who builds civilization. The fact that the age we wrote in it will be tanned with blood and tears in terms of human nature will open the debate whether or not the living age is a "civilization". The main problem of our time, the birth of a blood-sucking vampire by the western world, the human being called pain, oppression, traumatic disruptions and eventually destruction, that is, the destruction of life, is deprived of the consciousness that human beings should be seen as a founding subject of civilization, . In our paper, the discourses of the Turkish-Islamic scholars who we thought of as a remedy for the deadlocks of the ages we live in will be featured and how to build a new human-based civilization.

Key Words: Civilization, human imaginations, Ebü'l-Hasan Kharakanî, Turkish-Islamic thought

Tarih, bize toplumların geleceklerini belirleyen unsurun, toplumu oluşturan, millet haline dönüştüren, kültür olduğunu defalarca göstermiştir. Kendi kültür dünyasına yabancılaşan, başka kültürlerin dilini ve terimlerini kullanan milletler, kısa zamanda tarih sahnesinden de silinmişlerdir. Kültür, bizi köklerimize bağlarken, geleceğimizi de tayin eder. O bir nesli bir nesle bağlayarak sürekliliğimizi sağlar. Bu bakımdan hiç şüphesiz medeniyetin ve kültürün değeri de insana verdiği önemle ölçülür.

Herhangi bir tasavvur, düşünce, fikir veya kanunun değeri, büyüklüğü ve evrensel bir nitelik taşıması, ancak o konuda ortaya atılan diğer tasavvur, düşünce, fikir veya kanunlarla yapılacak karşılaştırma ile anlaşılır. Bu sebeple coğrafi bir kutupluluktan daha çok zihinsel bir kutupluluk olan Doğu ile Batı'nın insan tasavvurlarına kısaca değinmek ve

bunlar içinde asrımızın insanı yok etmeye mahkûm kıldığı hastalığına hangi zihinsel dünyanın çare olacağına değinmek gerekir.²

Düşünce tarihi boyunca filozoflar, ilim adamları ve araştırmacılar insanı çeşitli açılardan ele almışlar, bu nedenle insan hakkında çok çeşitli kanaatlere, tasavvurlara ve tanımlara sahip olmuşlardır.

Diogenes'e göre: Eflatun -bir gün- dersinde insanı tarif ederken: *"İnsan, iki ayaklı tüysüz bir hayvandır."* der. Bu sözleri dinleyen Diogenes, derhal dışarı çıkıp, tüyleri yonulmuş bir horoz getirerek; *"İşte Eflatun'un insanı budur. (Tüysüzdür, iki ayaklıdır ve hayvandır.)"* karşılığını verir. Bunun üzerine Eflatun tanımına şunları ekler: *"İnsan aynı zamanda yassı ve geniş tırnaklıdır."* İnsan hakkındaki ilk felsefi düşüncelerin M.Ö.5. asrın ortalarında sofistlerle başladığı biliniyor ve onlar *"her şeyin ölçüsü insandır"* diyorlardı. Aynı çağda "felsefeyi gökten yere indiren" adam olarak da bilinen Sokrates, insan problemine ahlâkî bir açıdan yaklaşmış, insanın bireysel yapısından ziyade insanlığın ortak yapısını ele almıştır. Öğrencisi Eflatun, insanı hayvanlarda olmayan yetenekleriyle ele alıyor ve şöyle diyordu:

"Antropos (insan) kelimesinin anlamı şudur: Hayvanların gördükleri şeyler üzerinde ne düşünmeye, ne muhakeme etmeye, ne de araştırıp etüt etmeye yetenekleri vardır. Hâlbuki insan (...) gördüğünü etüt eder, hatta muhakeme yapar, araştırır. Hayvanlar içinde yalnız insandır ki "insan" adını almaya hak kazanmıştır." Eflatun'un bu görüşlerinin yanı sıra öğrencisi Aristo insanı *"düşünen hayvan"* (zoon phronesis) ile tanımlamak ister.

Aristo, yine insanı, konuştuğu, düşündüğü ve toplum içinde yaşadığı için, *"toplum kuran canlı"* (zoon politicon) olarak tanımlamıştır.

Stoa ekolüne mensup Epictetos'a göre insan, kendi değerini kendi tayin edebilen bir varlıktır.

"Kim kendine ne kıymet biçerse değeri de o kadardır." ifadesi karşılaştırmasını yapacağımız dünyalar arasındaki insana bakışın anahtar cümlesi konumundadır.

² Konu hakkında geniş bilgi için bk.: Mitat Durmuş, "Yunus Emre Şiirlerinde İnsanın Algılanış Biçimleri ve Karşıt Değer Yararatsı", 10. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni, Eskişehir, 06-08 Mayıs 2010; [X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 2011, s.281-292]

Görüldüğü gibi Antikçağ düşüncesinde Sokrates, Eflatun ve Aristo'nun görüşleri istisna edilirse, Sofistler öncesi ve Helenistik devirde insan hakkında kayda değer bir açıklamaya rastlanılmamaktadır.

Gerek Ortaçağ'da ve gerekse Yeni ve Modern Çağ'da Batı dünyasında yetişmiş pek çok düşünürün insan tanımıyla karşılaşırız. Hatta canlılar içinde en fazla tanımı yapılan yaratığın insan olduğunu belirten Eric Weil: “*Buna sebep de tanımları yapanın kendisi olmasıdır*” demektedir. Tanımın fazlalığı ve farklılığı elbette ki, farklı açılardan konuya yaklaşmak, farklı düşünce ve inanç sistemleri içinde yer almış olmaktan kaynaklanır. İnsan hakkında yapılmış tanımları bir makaleye sığdırmak mümkün değildir. Ancak, birkaç tanımı, karşılaştırma yapabilmek açısından hatırlatmış olalım.

Descartes: “*İnsan nedir? O, akıllı bir hayvandır mı diyeceğim? Muhakkak ki hayır: Zira bundan sonra hayvan ve akıllının ne demek olduğunu araştırmam lazım gelecektir*” diyerek insanı tanımlamaktan uzak durur.

Auguste Comte, insanı tanımlamadan önce, insanlık kavramının tanımlanması gerektiği düşüncesindedir.

Sosyolog Durkheim, insanı sosyal bir varlık olarak tanımlayarak, toplumsal boyutuna dikkati çeker.

Saint Augustinus insanı Hıristiyanlık inançlarının öğretilerine göre tanımlarken, Machiavelli, insanı canlı bir enerji kümesi olarak değerlendirmiş ve Hıristiyanlık çerçevesinin dışında yorumlar getirmiştir.

Batı dünyasında yapılan insan tanımlarının pek çoğu içinde “*hayvan*” kavramının geçtiği görülür. Bu tanımlar insanın fizik ve reel varlığı olan canlılığına ilaveten bazı sınıflandırıcı değerlerle yapılmıştır. Bu, bir anlamda, insanı diğer canlı varlıklardan ayıran ve onlarda bulunmayan bir takım özelliklerdir. Aristo'dan beri gelen “*insan, akılla donatılmış bir hayvandır*” tanımına ilaveten Batı düşüncesinde insan tanımlarından bazıları şunlardır:

Taine: “*İnsan, üstün bir hayvandır.*”

Nietzsche: “*İnsan, niteliği tespit edilemeyen bir hayvandır.*”

Beaumarchais: “*İnsan, susamadan içen ve her zaman aşk yapabilen bir hayvandır.*”

Schopenhauer: “*İnsan, metafizik bir hayvandır.*”

Feuerbach: “İnsan, hayvandan sadece şuuruyla ayrılır. O bir hayvan. Ama şuurla donatılmış bir hayvandır.”

Pierre Reverdy. “İnsan, kendi kendini ehlileştiren vahşi bir hayvandır” diye tanımlarken;

Montaigne de: “İnsan kadar, insanı korkutan hiçbir hayvan yoktur” tezini savunur ki bugün içinde bulunduğumuz çağı tanımlamaya kalksak açar söz olarak bu ifadeden daha güzelini sanırım bulamayız.

Batı dünyasında sistemleşen düşünceler içinde de insan o düşüncenin getirdiği dünya görüşü içinde tanımlanmıştır. Örneğin T.J. Huxley, Darwin ve Darwinistler insanı, hayvandan türeyen ve onun gelişiminin son aşaması olarak görmüşlerdir.

Freud ve Freudcular, insanın bütün faaliyetlerini cinsiyetin dinamik enerjisi olan “Libido” ile açıklamışlardır. La Mettrie “makine adam” tezini savunurken Kari Marx da insanı “homo economicus” (ekonomik insan) yani iktisadi hayatın bir üretim vasıtası olarak görmüştür.

Batı dünyasının ürünleri olan bütün bu tanım ve tasavvurları genel bir değerlendirmeye tabi tutarsak, insanı gerçek anlamda ele alan ve ona hak ettiği değeri veren görüş ve düşünceler olmaktan uzak olduklarını görürüz. Çünkü bu tanımlamaların ve anlamlandırmaların pek çoğu insanı adeta bir eşya gibi görmekte ve ona tek bir çerçeveden bakmakta, insanın zihnî, ahlâkî ve ruhî değerlerini yani onun ontolojik varlığını ihmal etmektedir.

İnsanın gerçek mahiyeti ve değerini ortaya koyabilecek tanım, insanı kozmosun temeli ve gayesi olarak ele alan tanım olmalıdır ki, insan evrensel ve ideal anlamda tanımlanabilmiş olsun.

Düşünce ve kültür tarihinin en seçkin yerinde elbette ki Türk-İslam filozoflarının, düşünür ve bilginlerinin yeri yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Türk-İslam düşünürleri, insanı hem fizik hem de metafizik bir varlık olarak ele alıp onu evrensel ve gerçek anlamda tanımlamaya girişmişlerdir.

Nesnel dünya ile İlahî akıl arasında mertebeler kuran el-Kindî, insanî özü Tanrısal özle birleştirir.

Muallim-i Sâni olarak da bilinen Fârâbî, dünyanın mikro-kozmetik, insanın makro-kozmetik bir varlık olduğunu belirtir ve insanı; “akıldan başka

bir şey değildir” diyerek tanımlar. Gazzâlî'ye göre insan ise, hakikatin bilgisine namzet bir varlıktır.

Mevlâna ise *Mesnevî* isimli eserinde insanı şöyle tanımlar: “*Ey dost, en değerli inci candır. En güzel şekil olan insan şekli, arştan da üstündür, düşünceye de sığmaz. Bu paha biçilmez şeyin (insan) değerini söylesem, ben de yanarım, duyan da yanar.*³ *A güzel yoldaşım, sen alelâde tek bir adam değilsin ki. Sen bir âlemsin, sen bir derin denizsin. O senin muazzam varlığın yok mu? O belki dokuz yüz kattır. O; dibi, kıyası bulunmayan bir denizdir, yüzlerce âlem, o denize dalar gark olup gider.*”⁴

Mevlâna insanı tanımlarken *Mesnevî*'nin birçok yerinde özellikle “*can*” sözcüğünü sıklıkla kullanır. Bu bakımdan “*can*” sözcüğü bir varlık olan insanı, ideal anlamda insana dönüştüren bir ifadeye bürünür.

Duvardaki insan resmi ile o resmi yapan insan arasındaki fark “*can*” sözcüğü ile anlatılır. İnsan olmak demek, bir varlık ya da cismanî bir oluş değil, ruhsal bir bütünlük içinde değerler toplamının adıdır. Değeri, sevgisi, hoşgörüsü, merhameti, hissi... kısacası “*canı*” yani gönlü olmayan, duvardaki resimden farksızdır.

Bundan dolayıdır ki, Türk-İslam düşüncesinde insan daima gönlü sözcüğü ile birlikte kullanılmıştır. Gönlün aynı zamanda Tanrı'nın evi olarak algılanmasının da bunda önemle etkisi vardır.

Yunus Emre'nin:

“Gönül, Çalap'ın tahtı

Çalap gönle baktı

İki cihan bedbahtı

Kim gönül yıkar ise ”

dizeleri bu bakımdan son derece anlamlıdır. Mevlâna, *Divân-ı Kebîr*'de insanı, “*kâinatın kalbi*” olarak tanımlar. Ve “*Nerede bir yıkık yer varsa orada bir definenin varlığı umulur. Ne diye Tanrı'nın definesini yıkık gönülde aramazsın.*” ifadesi ile gönlü ve insan arasındaki ilişkiye dikkatimizi çeker.

³ Mevlâna, *Mesnevî VI*, (çev.: Veled İzbudak), MEB Yay., Beyit No: 1005, İstanbul 1990, s.83

⁴ Mevlâna, *Mesnevî III*, (çev.: Veled İzbudak), MEB Yay., Beyit No: 1303, İstanbul 1990, s.105

Yine *Fihi Mafih* ve *Meclis-i Sebâ* isimli eserinde kendisine sorulan “*insan nedir?*” sorusuna “*âlemden maksat insandır.*” karşılığını verir. Demek ki Mevlâna’da insan, âlemin maksadı olmaktadır.

Türk-İslam düşüncesinde insanın tanımlanış biçimlerini, Mevlevilik ekolünün ünlü isimlerinden şair Şeyh Gâlip bakınız ne kadar özlü ve sonlandırıcı bir şekilde tanımlar.

“*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüme-’ı dîde-i ekvân olan âdemsin sen*”⁵

İnsan, Türk-İslam felsefesinde kâinatın gözünün gözbebeği olarak tanımlanır ve hiçbir dinsel sınıflandırmaya tabi tutulmaksızın hepsine aynı gözle bakılır.

Batı dünyasında ve Türk-İslam düşüncesinde insanın böylesine farklı tanımlanması, insan severliğin ölçüsünü de kendiliğinden ortaya koyar niteliktedir.

Hümanizm ya da bugünkü adlandırma ile insan severliğin ilk eseri olarak kabul edilen İlahi Komedy, kültürlerarası farklılığı gök ve yer imgesiyle sunarken;

Yunus Emre, “*Yetmiş iki millete bir göz ile bakar.* ” , “*Yaratılanı yaratandan ötürü hoş görür.* ”

Mevlânâ;
“*Kiçkinen oğlan sen bizge gelgil
Yol bulamazsan dağdan gelgil
Ol çiçeği kim yazıda buldun
Kimseye verme hasmına vergil.*” der.

Adını andığımız Türk-İslam düşünürlerinin insana bakış açıları elbette ki beslendiği kaynakların bir özeti olarak kendini gösterir. Bu kaynakların başında İslam dininin geldiği unutulmaksızın Ebu’l- Hasan Harakânî’nin⁶ varlığı da yadsınamaz. Az önce adını andığımız Yunus Emre,

⁵ Günümüz Türkçesi ile; “*Kendine hoşça bak ki, sen âlemin özüsün, çekirdeğisin /Sen kâinatın gözünün gözbebeğisin.*”

⁶ Ebu’l-Hasan Harakânî’nin hayatıyla ilgili bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Ferîdüddin Attâr, *Evliya Tezkireleri*, (çev.: Süleyman Uludağ), Kabalcı Yay., İst.2007; Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebü’l-Hasan-i Harakânî, (Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri) Nûru’l-’Ulûm ve Münâcât’ı (Çeviri-Açıklama-Metin)*, Şehit Ebu’l-Hasan Harakânî Derneği Yay., Ankara 2004, s. 29, 32-33, 49; Süleyman Uludağ, “Harakânî”, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI, 94; Hasan Çiftçi, “Şeyh Harakânî ile Şeyh Bâyezîd Arasındaki İlginç Manevî İlişki”, *Şarkiyât Araştırmaları Dergisi*, 2003, S. 11, s. 29-35; İsa Çelik, “Tasavvufî Düşünce

Çağımızın Çıkmazını Sağaltıma Taşınacak Bir Söylem Kaynağı Olarak Ebü'l Hasan Harakânî'nin İnsânî ve Felsefî Dili

Şeyh Galip, Ahmet Yesevî, Mevlana ve diğerlerinin “pazarlarında sattığı malların Ebü'l Hasan Harakânî'den aldıkları mâna metahından başkası” olmadığı açıktır. Bu bakımdan Ebu'l- Hasan Harakânî, kültürel kodlarımızın merkezinde duran bir isim olarak dikkati çeker.

Kars'tan çıkıp, giderek bütün yeryüzünde bir eksen olan Ebü'l- Hasan Harakânî'nin daima edebe açılan dili, Yusuf Hemedânî'den Ahmet Yesevî'ye, Şemsi Tebrizî'den Mevlana ve Yunus Emre'ye, Gazneli Mahmut'tan İbn-i Sîna'ya, Çağrı ve Tuğrul Beylerden Sultan Alparslan'a kadar birçok ilim, gönül ve devlet adamına ulaşmıştır. Onun dil dergâhına uğrayanlar, felsefi derinliği olan söylemlerini duyanlar, evrensel bir çağrıya muhatap olduklarının farkına varmışlardır. Bu sebeptendir ki, Hazreti Mevlana: “Bizim pazarımızda sattığımız mallar Ebü'l Hasan Harakânî'den aldığımız mâna metahından başkası değildir.” der.

Ebü'l-Hasan Harakânî, kendi çağına göre çok ileri düzeyde felsefi bir dil ile konuşur.⁷ Yerel ve tarihsel olanı aşarak, -kendi çağında yüzeysel anlamı ile bir iletişim aracı ya da meramın izahı gibi duran pek çok ifadenin-günümüz felsefesinin temel tartışma alanlarına vurgu yaptığı ‘ifadenin derin anlamına’ yoğunlaşınca kendisini hissettirir. Ebü'l-Hasan Harakânî'de söz, sanatsal bir amaç için değil, bir dileğe açılmak ve ulaşmak için kullanılır. Dolayısıyla sözün okuru/dinleyeni çarpan gücü sanat yeteneğinden değil felsefi derinliğinden ileri gelir. Derin bir fikrin alelade/sıradan sözcüklerle ifade edilmesi mümkün olmadığı için de edebi ya da sanatsal bir nitelik de taşır. Harakânî'nin bütün edebi gücü de müşkül bir fikrin en sade

Tarihinde Ebu'l-Hasan el-Harakânî”, *Kafkas Üniversitesi Harakani Dergisi*, Kars 2014, S. 1, s. 80-81; Hasan Çiftçi, “Mevlânâ ile Şems-i Tebrizî'ye Göre Ebu'l-Hasan-i Harakânî”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara 2005, S.14, s. 565-590; Ahmet Emin Seyhan, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin İlim Anlayışı”, *JASSS, International Journal of Social Science*, May 2013, Volume 6 Issue 5, s.1049-1083; Alparslan Kartal, “Huzur Derslerine Katılan Karşı Âlimler”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Y. 2017, S.8, s. 224-243; Alparslan Kartal, “Ebu'l-Hasan Harakânî ile Hacı Bayram-ı Velî Arasındaki İlişki ve Anadolu'nun İslamlaşmasına Katkıları”, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalem Yay., Ankara 2017, s. 127-142; Ayhan Hira, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Niçin Yer Almalıdır?”, *I. Uluslararası Harakani Sempozyumu*, Kars 11-13 Ekim 2012; [I. Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kalkan Matbaacılık San. Tic. LTD. ŞTİ., Kars 2012, s.317-330].

⁷ Geniş bilgi için bk.: Mitat Durmuş, “Bir Bilge Durağı, Edep Abidesi: Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Edebî Şahsiyeti”, *I. Uluslararası Harakani Sempozyumu*, Kars 11-13 Ekim 2012; [I. Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kalkan Matbaacılık San. Tic. LTD. ŞTİ., Kars 2012, s.411-417]

söylenebilmesinin kapısını açmış olmasından gelir. Bu sebeple söz, Jacques Ellul'un ifadesi ile bir *düşüşe*⁸ değil varoluşa açılır.

Hazreti Peygamber soyundan gelen Bâyezid el-Bistâmî'nin: “*Bizim gibi bir gülün açması için, bir gül bahçesinin üzerinden yüz senenin geçmesi gerekir.*” ifadeleriyle muştuladığı Harakânî Hazretleri, Anadolu coğrafyasında olduğu gibi Balkanlar'da da edep dilinin İslâmî bir minvalde şekillenmesinde önemli temel taşlardan birisi olur.

Türk dervişleri; dervişliği sadece din duyuruculuğu olarak almıyorlardı. Ayrıca, siyâsî, iktisadî, askerî, sosyal ve kültürel konumlamalar da yapıyorlardı. Onların hâl dili ile söyledikleri, kâl dili ile söylenenlerden çok daha etkili olmuştur. Ahmet Yesevî'den bir asır önce yaşamış olan Harakânî Hazretleri, Yesevî Hazretlerinin Anadolu'ya yönlendirdiği Yesi Erenlerinden de bir asır önce Anadolu'ya gelerek binlerce yıl varlığını sürdürecektir bir yaşam üslubunun yeşermesine öncülük etmiştir. O, bir din büyüğü olmanın yanı sıra Anadolu'nun manevî açıdan fethini gerçekleştiren öncü bir isimdir de. 1033'te Kars şehrinde şehit düşmesi de göstermektedir ki Sultan Alpaslan'ın orduları henüz Anadolu'ya gelmeden, Harakânî Hazretleri sözün kuşatıcı, kapsayıcı işlevleri ile Anadolu'ya gelmiş ve bir yaşam üslubunun iklimini bu topraklarda yaşayanlara açmıştır. Bu bakımdan Harakânî, yalnızca Kars şehrinin değil tüm Anadolu'nun eşığı gibidir. “Bismillah”larla girilen bu eşikten sonraki yıllarda Hz. Mevlana, Hacı Bayram-ı Velî ve Yunus Emre gibi din ve dil büyüklerinin sesleri duyulacaktır.

Bu makalenin başına konulan epigram ifadedeki sözün evrensel alana açılan insanı özü, Hz. Mevlana'ya atfedilen;

*“Gel, gel, ne olursan ol yine gel,
İster kâfir, ister mecûsî, ister puta tapan ol yine gel,
Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir,
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel.”*⁹
şeklinde kendini gösterirken Yunus Emre'de;
*“Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan
Halka müderris ise, hakikatte asidir.”*¹⁰

⁸ Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü*, Paradigma Yayıncılık, İst. 2012, 355 s.

⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *Dîvân*, (çev.: Abdülbâki Gölpınarlı), İnkılap ve Aka Yay., İst. 1974, 720 s.

Çağımızın Çıkmazını Sağaltıma Taşınacak Bir Söylem Kaynağı Olarak Ebü'l Hasan Harakânî'nin İnsanî ve Felsefî Dili

şeklinde kendini gösterir. Yetmiş iki millete bir göz ile bakma, yaratılanı yaratandan ötürü hoş görme anlayışının¹¹ Harakânî üzerine yapılacak çalışmalar ilerledikçe beslenme kaynakları çok daha iyi anlaşılacaktır kanaatindeyiz.¹² Bu kaynaklı ruh hâlinin Harakânî eksenli yürüdüğü felsefî derinlikte yoğunlaşan sözlerine bakıldıkça açıkça görülecektir. Elbette tasavvufî Türk edebiyatının pek çok beslenme kaynağı bulunmaktadır ancak Harakânî'nin bu beslenme kaynaklarını açma ve açıklama açısından ayrı bir yeri olduğu muhakkaktır. Yunus Emre'nin şiir dili ile ifade ettiği;

*“Aşkın aldı benden beni, bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü, bana seni gerek seni
Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni
Yunus'dürür benim adım, gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni”*¹³

düşüncesinin bir asır önceden Harakânî'de “Allah'im! Mutluluk seninledir. Neden cenneti gösteriyorsun?”¹⁴ şeklinde ifade edildiği görülecektir. Bu düşünsel-duyuşsal sözler Harakânî ile Yunus Emre'ye ait

¹⁰ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1990, 491.s

¹¹ Konu hakkında geniş bilgi için bk.: İsmail Yakıt, *Battı Düşüncesi ve Mevlâna*, Ötügen Yay., İst. 1993, 195 s.; Ruhattin Yazoğlu, “Ebu'l-Hasan Harakânî'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars 2014, S.1, s. 1-10; Ahmet Emin Seyhan, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Sevgi, Şefkat, Merhamet ve Hoşgörü Anlayışı”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars 2014, S. 2, s. 81-116.

¹² Harakânî'nin kaynakları konusunda şu çalışmalara bakılabilir: Mitat Durmuş, “Bir Bilge Durağı, Edep Abidesi: Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Edebî Şahsiyeti”, *I. Uluslararası Harakani Sempozyumu*, Kars 11-13 Ekim 2012; [*I. Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalkan Matbaacılık San. Tic. LTD. ŞTİ., Kars 2012, s.411-417]; Ahmet Emin Seyhan, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'de Kur'an Kültürünün Yansımaları”, *Turkish Studies*, Volume 8/6 Spring 2013, s. 641-664; Hikmet Koçyiğit, “Ebu'l-Hasan Harakânî Hazretlerinin Bazı Ayet Yorumlarının Tefsir Açısından Değerlendirilmesi”, *I. Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalkan Matbaacılık, Kars 2012, s.331-349; Ahmet Emin Seyhan, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Sünnete Bağlılığı ve Hadis Anlayışı”, *JASSS (International Journal of Social Science)*, October 2013, Volume 6 Issue 8, s.551-588; Ahmet Emin Seyhan, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Sünnet Anlayışı”, *Hikmet Yurdu*, Y. 7, S.13, Ocak-Haziran 2014/1, s.101-126; Alparslan Kartal, “Ebu'l Hasan Harakani'nin Peygamber Tasavvuru”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2015, S.15, s.161-175

¹³ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1990, 491.s

¹⁴ Ebu'l-Hasan Harakânî, *Seyr ü Sü'lûk Risalesi*, (hzl.: Sadık Yalsızuçanlar), Sufi Kitap Yay., İst. 2006

bir yargıda bulunmayı beslediği gibi bu isimlerin mensubu bulunduğu milletin de dini algılayış biçimlerine ait bir yargıda bulunmayı besler.

Yereli ve tarihsel olanı aşan Harakâni'nin dili evrensel bir özle seslenir. Öyle ki, Hölderlin'in: "*Ve tanrısal olanların da pek çoğunu adlandırmıştır. / Bir diyalog olduğumuzdan, / Ve birbirimizi duyabildiğimizden beri*"¹⁵ diyerek ifade ettiği sözün / dilin var olma durumuna ilişkin çıkarımı ile Harakâni'ye atfedilen tasavvufi boyutlu aşığıya alıntılatacağımız şiir metninin söylediği üst üste çakışır niteliktedir.

*"Ezel sırlarını, ne sen bilirsin ne ben,
Bu muamma sözü, ne sen okursun ne ben.
Perdenin gerisinde, ben ile seni bir konuşuran var,
Perde kalkarsa, ne sen kalırsın, ne ben."*¹⁶

Yine Heidegger'in; "*Sözde serbest bırakılan ve aynı anda korunan*"¹⁷ olarak tanımladığı söz ile sükût halinin bir başka anlatımını Harakâni'de; "*Allah'ın (c.c.) duymadığına emin olunca söz söyle ve onu Allah'a (c.c.) ulaştıracak hiç kimsenin bulunmadığına emin olunca da söylenen sözü dinle.*"¹⁸ şeklinde görürüz. Söz ile serbest bırakılan ve korunan yahut sözün meramı izhara yetmeyişi sebebi ile söylenemeyen duygu ve düşünce durumunun da söz içinde ya da Wittgenstein'in ifadesi ile söyleyelim; "*Dünyanın özüne ait olanı dil ifade edemez.*"¹⁹ fikrinde saklı olduğu bir gerçektir.

Ebu'l Hasan Harakâni'nin fikri söylemleri modern dünyanın ötekileştirme üzerine kurulu bilincini sarsan ve yıkan bir niteliğe sahiptir. İçinde yaşadığımız çağın insanları kutuplara ayırdığı, bir birini boğazladığı,

¹⁵ Özgür Aktok – Metin Bal (Editörler), *Heidegger*, Doğubatu Yay., Ank. 2010, s.195

¹⁶ Ebu'l-Hasan Harakâni, *Seyr ü Sü'lûk Risalesi*, (hzl.: Sadık Yalsızuçanlar), Sufi Kitap Yay., İst. 2006, s.21; "*Esrari ezelra ne tü dâni vü ne men,
Veyn harfî muâmma ne tü hevani vü ne men,
Hesti ez pesi perde guftguyi men ve tü,
Ger perde ber üfted ne tü mani vü ne men.*"

(Geniş bilgi için bk.:Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebü'l-Hasan-i Harakâni (R.A) I (Hayatı, Eserleri)*, Şehit Ebü'l-Hasan Harakâni Derneği Yay., y.t.y., s.208)

¹⁷ Özgür Aktok - Metin Bal (Editörler), *Heidegger*, Doğubatu Yay., Ank. 2010, s.197

¹⁸ Ebu'l-Hasan Harakâni, *Seyr ü Sü'lûk Risalesi*, (hzl.: Sadık Yalsızuçanlar), Sufi Kitap Yay., İst. 2006, s.106; Ferîdüddîn Attâr, *Evliya Tezkireleri*, (çev.: Süleyman Uludağ), Kabcacı Yay., İstanbul 2007, s.630; Harakâni, *Nûru'l-Ulûm*, (hzl.: Şenol Kantarcı), s.41; Harakâni, *Nûru'l-Ulûm*, (hzl.: Hasan Çiftçi), s. 238

¹⁹ Ömer Naci Soykan, *Wittgenstein Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları*, MVT Yayıncılık, İst. 2006, s. 235

kutuplaşmaların bölgesel alanlara kaydırılarak İslam medeniyetine tutunmuş olanları dahi böldüğü / parçaladığı, dünyaya İslam ürkütücülüğü algısını yaydığı, sevgi medeniyetinin çocuklarını tüm dünyaya korkunç varlıklar olarak sunduğu, insanı insan olduğu için sevmenin değiştirildiği bir zaman diliminde tüm bu algıların değişmesinin kaynağı Ebu'l Hasan Harakânî, onun beslendiği berrak kaynaklar ve onunla aynı minvalde yol yürüyenlerin söylemleri ve sevgiye davet eden çağrıları olacaktır. Bu çağrıya kulaklarını kapayan dünyanın bilincine Ebu'l Hasan Harakânî'nin sesini duyurmak gerekir.

Kaynakça

- Aktok, Özgür- Bal, Metin (Editörler), *Heidegger*, Doğubatu Yay., Ank. 2010
- Attâr, Ferîdüddîn, *Evliya Tezkireleri*, (çev.: Süleyman Uludağ), Kabcacı Yay., İstanbul 2007
- Çelik, İsa, “Tasavvufî Düşünce Tarihinde Ebu'l-Hasan el-Harakânî”, *Kafkas Üniversitesi Harakani Dergisi*, Kars 2014, S. 1, s. 80-81
- Çiftçi, Hasan, “Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî'ye Göre Ebu'l-Hasan-i Harakânî”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara 2005, S.14, s. 565-590
- Çiftçi, Hasan, “Şeyh Harakânî ile Şeyh Bâyezîd Arasındaki İlginç Manevî İlişki”, *Şarkiyât Araştırmaları Dergisi*, 2003, S. 11, s. 29-35
- Çiftçi, Hasan, *Şeyh Ebü'l-Hasan-i Harakânî (R.A) I (Hayatı, Eserleri)*, Şehit Ebü'l-Hasan Harakânî Derneği Yay., y.t.y.
- Çiftçi, Hasan, *Şeyh Ebü'l-Hasan-i Harakânî, (Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri) Nûru'l-'Ulûm ve Münâcât'ı (Çeviri-Açıklama-Metin)*, Şehit Ebu'l-Hasan Harakânî Derneği Yay., Ankara, 2004
- Durmuş, Mitat, “Bir Bilge Durağı, Edep Abidesi: Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Edebî Şahsiyeti”, *1. Uluslararası Harakani Sempozyumu*, Kars 11-13 Ekim 2012; [*1. Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalkan Matbaacılık San. Tic. LTD. ŞTİ., Kars 2012, s.411-417]
- Durmuş, Mitat, “Yunus Emre Şiirlerinde İnsanın Algılanış Biçimleri ve Karşıt Değer Yarattısı”, *10. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Söleni, Eskişehir, 06-08 Mayıs 2010*; [*X. Uluslararası Yunus Emre*

- Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 2011]
- Ebu'l-Hasan Harakânî, *Seyr ü Sülûk Risalesi*, (hzl.: Sadık Yalsızuçanlar), Sufi Kitap Yay., İst. 2006
- Ebü'l-Hasan Harakânî (R.A.)*, Harakânî Vakfı Yayınları, Kars (tarihsiz)
- Ellul, Jacques, *Sözün Düşüşü*, Paradigma Yayıncılık, İst. 2012
- Harakânî, *Nûru'l-Ulûm*, (hzl.: Şenol Kantarcı)
- Harakânî, *Nûru'l-Ulûm*, (hzl.: Hasan Çiftçi)
- Hira, Ayhan, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Niçin Yer Almalıdır?”, *I. Uluslararası Harakani Sempozyumu*, Kars 11-13 Ekim 2012; [I. Uluslararası Harakani Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kalkan Matbaacılık San. Tic. LTD. ŞTİ., Kars 2012, ss. 317-330].
- Kartal, Alparslan, “Ebu'l Hasan Harakani'nin Peygamber Tasavvuru”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2015, S.15, s.161-175
- Kartal, Alparslan, “Ebu'l-Hasan Harakânî ile Hacı Bayram-ı Velî Arasındaki İlişki ve Anadolu'nun İslamlaşmasına Katkıları”, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalem Yay., Ankara 2017, s. 127-142.
- Kartal, Alparslan, “Huzur Derslerine Katılan Karşı Âlimler”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Y. 2017, S.8, s. 224-243
- Koçyiğit, Hikmet, “Ebu'l-Hasan Harakânî Hazretlerinin Bazı Ayet Yorumlarının Tefsir Açısından Değerlendirilmesi”, *I. Uluslararası Harakânî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalkan Matbaacılık, Kars 2012, s.331-349
- Mevlânâ Celâleddîn, *Dîvân*, (çev.: Abdülbâki Gölpınarlı), İnkılap ve Aka Yay., İst. 1974
- Mevlâna, *Mesnevî III*, (çev.: Veled İzbudak), MEB Yay., Beyit No: 1303, İstanbul 1990
- Mevlâna, *Mesnevî VI*, (çev.: Veled İzbudak), MEB Yay., Beyit No: 1005, İstanbul 1990

- Seyhan, Ahmet Emin, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin İlim Anlayışı”, *JASSS, International Journal of Social Science*, May 2013, Volume 6 Issue 5, s.1049-1083
- Seyhan, Ahmet Emin, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'de Kur'an Kültürünün Yansımaları”, *Turkish Studies*, Volume 8/6 Spring 2013, s. 641-664
- Seyhan, Ahmet Emin, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Sevgi, Şefkat, Merhamet ve Hoşgörü Anlayışı”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars 2014, S. 2, s. 81-116.
- Seyhan, Ahmet Emin, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Sünnet Anlayışı”, *Hikmet Yurdu*, Y. 7, S.13, Ocak-Haziran 2014/1, s.101-126
- Seyhan, Ahmet Emin, “Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Sünnete Bağlılığı ve Hadis Anlayışı”, *JASSS (International Journal of Social Science)*, October 2013, Volume 6 Issue 8, s.551-588
- Soykan, Ömer Naci, *Wittgenstein Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları*, MVT Yayıncılık, İst. 2006
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Dîvanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1990
- Uludağ, Süleyman, “Harakânî”, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI,
- Yakıt, İsmail, *Batı Düşüncesi ve Mevlâna*, Ötüken Yay., İst. 1993
- Yazoğlu, Ruhattin, “Ebu'l-Hasan Harakânî'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars 2014, S.1, s. 1-10